

การย้ายถิ่นบนเส้นทางของการพัฒนาอุตสาหกรรมไทย

Migration on the Path of Thailand's Industrial Development

อ้อทิพย์ ราชภูรินิยม

บทคัดย่อ

การย้ายถิ่นบนเส้นทางของการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทยจากประเทศไทย 1.0 ถึงประเทศไทย 3.0 นั้น พบว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยใช้โมเดลประเทศไทย 1.0 การย้ายถิ่นในประเทศจะเป็นการย้ายถิ่นจากชนบทไปชนบท ในสัดส่วนที่สูง ส่วนการย้ายถิ่นระหว่างประเทศจะเป็นการย้ายถิ่นของผู้มีทักษะจากประเทศไทยไปยังประเทศที่มีระดับ การพัฒนามากกว่า ครั้นเมื่อประเทศไทยพัฒนาอุตสาหกรรมตามโมเดลประเทศไทย 2.0 และโมเดลประเทศไทย 3.0 การย้ายถิ่นภายในประเทศจะเป็นการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง และเมืองเข้าสู่เมืองเพิ่มมากขึ้น ส่วนการย้ายถิ่นระหว่าง ประเทศยังคงมีการย้ายถิ่นของแรงงานไทยที่ไปทำงานในประเทศที่มีระดับการพัฒนาสูงกว่าประเทศไทย และแรงงาน ต่างชาติที่มีระดับการพัฒนาประเทศต่ำกว่าประเทศไทยย้ายถิ่นเข้ามาทำงานแทนในอาชีพที่แรงงานไทยไม่ประสงค์จะ ทำงาน

Abstract

This study investigates the relationship between labor migration and Thailand's industrial development from the Thailand 1.0 economic model to the Thailand 3.0 economic model. This study finds that during the time of the Thailand 1.0 economic model, rural-to-rural migration within Thailand was relatively high. For migration between countries, skilled labors migrated from Thailand to more developed countries. However, when the country was industrially developed using the Thailand 2.0 and 3.0 economic models, the rural-to-urban and urban-to-urban within the country increased. For labor movements across the borders, Thai labors still migrated to more developed countries, and foreign workers from less developed countries migrated to Thailand to work in undesirable jobs to Thai workers.

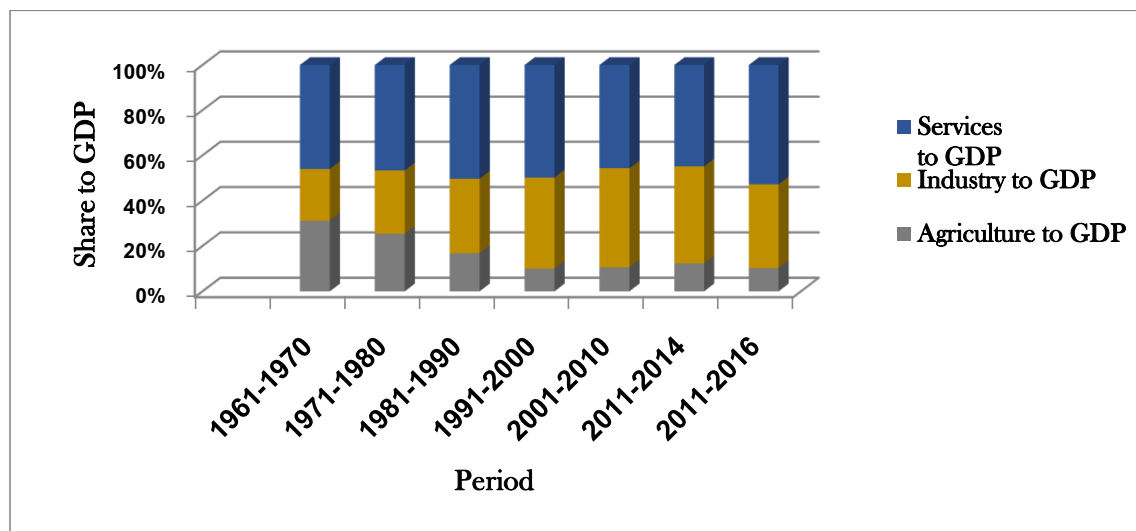
1. บทนำ

การย้ายถิ่น (migration) นับเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรนอกเหนือจากการเกิด และการตาย หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์ของโลกนั้น การย้ายถิ่นมีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในยุคหินเก่าที่มีการดำรงชีวิตแบบสังคมเร่ร่อนที่ต้องเคลื่อนย้ายแรงงานไปแสวงหาพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์กว่า แม้กระทั่งในยุคโบราณ ยุคต้นของอารยธรรมในบางส่วนของโลกที่ผู้คนจะอพยพไปอยู่ในลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ เช่น ลุ่มแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติสในเมโสโปเตเมีย ลุ่มแม่น้ำไนล์ในอียิปต์ ลุ่มแม่น้ำสินธุ ในอินเดีย และลุ่มแม่น้ำฮวงโหในจีน (วิกิพีเดีย,2561) ที่มีการสร้างระบบเมืองขึ้นมาและต้องอาศัยแรงงานจำนวนมากในการสร้างเมือง จนกระทั่งยุคจักรวรรดิที่มีการก่อตั้งราชวงศ์มีการกำหนดเขตดินแดนที่ปกครอง และนำมาสู่ยุคปัจจุบันที่มีการแบ่งอาณาเขตพรมแดนที่แน่นอนในนามประเทศ การย้ายถิ่นของแรงงานยังคงมีการย้ายถิ่นอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปการย้ายถิ่นในประเทศ และการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ

สำหรับประเทศไทยนั้นตลอดระยะเวลาเกือบหกทศวรรษของการพัฒนาอุตสาหกรรมไทย พบได้ว่าการย้ายถิ่นในประเทศ และระหว่างประเทศเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทยประสบความสำเร็จ เพราะจุดเริ่มต้นของการผลิตของภาคอุตสาหกรรมต้องอาศัยแรงงานที่ย้ายถิ่นมาจากภาคชนบท ขณะเดียวกันแรงงานที่อยู่ในภาคชนบทยังเป็นกำลังสำคัญในการผลิตผลิตภัณฑ์การเกษตรให้กับโรงงานภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารราคาถูกให้กับผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ สำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยก็เหมือนกับประเทศพัฒนาอื่น ๆ ที่พัฒนาแล้ว ที่มีจุดเริ่มต้นจากอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมาก (labour Intensive) เช่น อุตสาหกรรมสิ่งทอ และอุตสาหกรรมรองเท้า ฯลฯ (บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย,2535) ต่อมาเมื่อประเทศมีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมมากขึ้น อุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะแรงงานฝีมือน้อยก็ต้องอาศัยแรงงานต่างชาติที่ย้ายถิ่นเข้ามา

ทำงานแทน ส่วนคนพื้นเมืองในรุ่นต่อมาเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้นก็จะเลือกไปทำงานในภาคเศรษฐกิจอื่น หรือในภาคอุตสาหกรรมอื่นที่ได้รับผลตอบแทนสูงขึ้น ผลจากการย้ายถิ่นของแรงงานทั้งในภาคชนบทเข้าสู่เมือง มีผลทำให้ตลาดแรงงานไทยซึ่งแต่เดิมเป็นตลาดแรงงานที่มีแรงงานส่วนเกินจำนวนมากกลายเป็นตลาดที่ขาดแคลนแรงงานทั้งแรงงานฝีมือและไร้ฝีมือตั้งแต่ปี 2553 สืบเนื่องจากการไหลเข้าของเงินทุนต่างประเทศทำให้เศรษฐกิจไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว กอปรกับการลดลงของอัตราการเพิ่มของกำลังแรงงานและค่าจ้างที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลดึงดูดให้แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านหลั่งไหลเข้ามาทำงานในประเทศไทย (กิริยา กุลกลการ, 2553) และผลจากการย้ายถิ่นดังกล่าวที่ทำให้ภาคอุตสาหกรรมมีแรงงานเข้ามาทำการผลิตอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมที่มีส่วนแบ่ง GDP ในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องดังภาพประกอบที่ 1

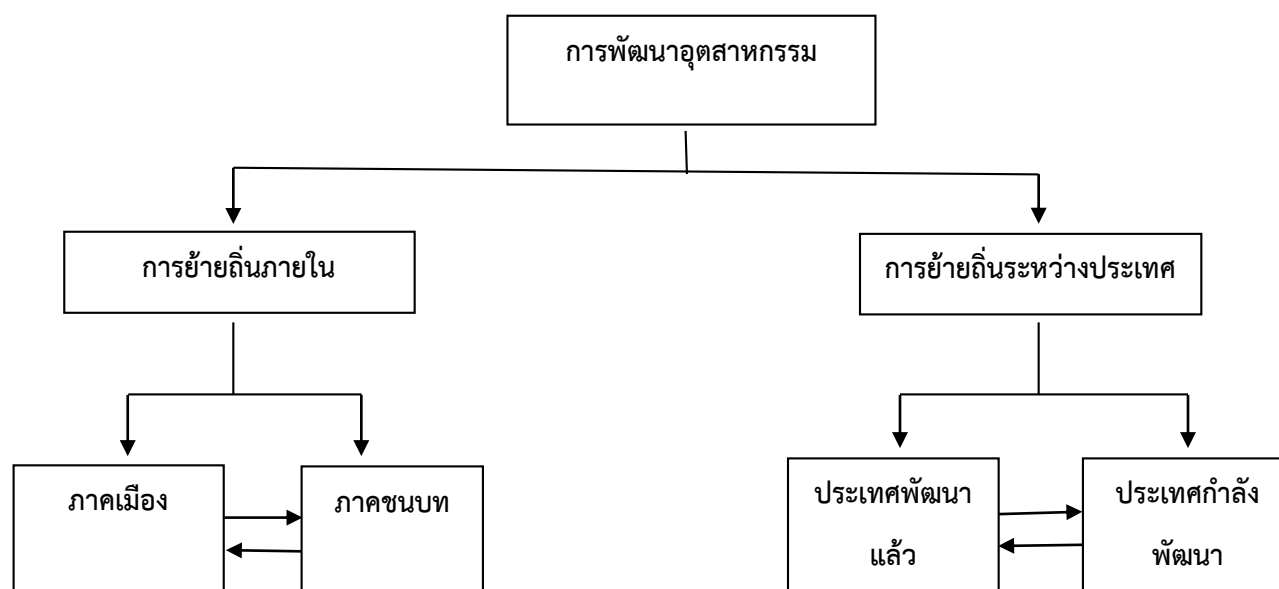
ในการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนจะทำการศึกษาโดยใช้วิธีการสังเคราะห์จากงานวิจัย และรายงานที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 4 ตอน ตอนที่หนึ่งบทนำ ตอนที่สองบททวนวรรณกรรมทฤษฎีการย้ายถิ่น ตอนที่สามบททวนวรรณกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรม ตอนที่สี่สังเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างการค้าเสรีกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยจากงานวิจัยและรายงานสถานการณ์ด้านแรงงานและการย้ายถิ่น และตอนที่ห้าสรุปและข้อเสนอแนะ

ภาพประกอบที่ 1 สัดส่วนของGDP ในภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ในปี 1961-2016

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 1961-2016

ทั้งนี้กรอบแนวคิดในการศึกษาดังปรากฏในภาพที่ 2 ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของการย้ายถิ่นทั้งภายในประเทศ และการย้ายถิ่นระหว่างประเทศบนเส้นทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทย

ภาพประกอบที่ 2 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2. การทบทวนวรรณกรรมทฤษฎีการย้ายถิ่น

การทบทวนวรรณกรรมทฤษฎีการย้ายถิ่นแยกเป็นทฤษฎีการย้ายถิ่นในประเทศ และทฤษฎีการย้ายถิ่นระหว่างประเทศดังต่อไปนี้

2.1 ทฤษฎีการย้ายถิ่นภายในประเทศ

2.1.1 กฎการย้ายถิ่นของราเวนสไตน์ (Ravenstein's laws of migration) ราเวนสไตน์กล่าวว่าการย้ายถิ่นจากชนบทไปสู่เมืองนั้นมีมานานแล้ว โดยผู้ที่ย้ายถิ่นจะย้ายถิ่นจากพื้นที่ที่มีโอกาสในการหาความก้าวหน้าในชีวิตต่ำไปยังพื้นที่ที่มีโอกาสที่มีความก้าวหน้าในชีวิตสูง และผู้ย้ายถิ่นมีแนวโน้มที่จะย้ายถิ่นไปในสถานที่ใกล้เคียง ๆ มากกว่าสถานที่ไกล ๆ นอกจากนี้ยังสังเกตว่าการย้ายถิ่นระหว่างชนบทและเมืองนั้นจะมีกระแสย้ายถิ่นไปและย้ายถิ่นกลับ แต่กระแสการย้ายถิ่นจากเมืองไปชนบทจะมีกระแสน้อยกว่ากระแสการย้ายถิ่นจากชนบทไปเมือง นอกจากนี้ปัจจัยที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการย้ายถิ่น ก็คือความสะดวกสบายของการคมนาคม ตลอดจนการขยายตัวทางการค้าและ **อุตสาหกรรม** (Ravenstein,1885) ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น

2.1.2 ทฤษฎีการย้ายถิ่นของลี (Lee's theory of migration) ลีพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของราเวนไฮสตันขึ้นมา โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นผลักดันและปัจจัยดึงดูด (push and pull factors) หากเป็นปัจจัยผลักดันจะเป็นปัจจัยทางลบที่จะทำให้ผลักดันออกจากถิ่นต้นทางไปยังท้องถิ่นปลายทาง และหากเป็นปัจจัยดึงดูดจะถือว่าเป็นปัจจัยทางบวกเพราะจะดึงดูดให้ผู้ย้ายถิ่นไปยังท้องถิ่นปลายทาง (Lee, 1966:51) สำหรับแนวคิดของลีที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับ**ทางอ้อมกับอุตสาหกรรม** ตรงที่ว่า “ปริมาณการย้ายถิ่น (volume of migration) จะผันผวนตามสภาวะเศรษฐกิจ ช่วงที่เศรษฐกิจรุ่งเรืองจะมีธุรกิจใหม่ และโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้น ทำให้เกิดการย้ายถิ่นเข้าไปในเขตพื้นที่นั้นมาก ครั้นเมื่อภาวะเศรษฐกิจซบเซา โรงงานอุตสาหกรรมปิดตัวลงจะมีผลทำให้ปริมาณการย้ายถิ่นลดลง

2.1.3 แบบจำลองของการพัฒนาในเศรษฐกิจทวิลักษณ์ (The dual economy model of development) เป็นแนวคิดของเลwis (Lewis, 1954) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาประกอบด้วยสาขาเศรษฐกิจสำคัญสองสาขา คือสาขาเกษตรกรรมที่อยู่ในเขตชนบท เป็นสาขาการผลิตที่มีแรงงานส่วนเกิน (surplus labour) จำนวนมาก โดยแรงงานส่วนนี้ถือว่ามีความผลิตภาพเพิ่มของแรงงานเท่ากับศูนย์ (marginal productivity of labour is zero) มีผลให้สาขานี้มีระดับความเป็นอยู่ในระดับยังชีพ (subsistence level) ส่วนสาขาอุตสาหกรรมที่อยู่ในเขตเมืองจะเป็นสาขาการผลิตที่มีผลิตภาพเพิ่มของแรงงานสูงกว่าสาขาเกษตรกรรม ดังนั้นหากต้องการให้ประเทศเกิดการพัฒนา สาขาอุตสาหกรรมจะต้องดึงแรงงานส่วนเกินในสาขาเกษตรกรรมไปใช้ประโยชน์ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้เกิดการย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาสู่เขตเมืองมากขึ้น และหากสาขาอุตสาหกรรมขยายการผลิตออกไปเรื่อย ๆ มีผลทำให้การจ้างงานเพิ่มขึ้น ท้ายที่สุดสาขาอุตสาหกรรมจะดึงแรงงานส่วนเกินจากสาขาเกษตรกรรมไปจนหมดทำให้สาขาเกษตรกรรมเกิดการพัฒนาดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ ต่อมาเรนิสและเฟย์ (Ranis and Fei, 1961) เห็นว่าการพัฒนาประเทศควรที่จะพัฒนาสาขาเกษตรกรรมไปพร้อม ๆ กับ สาขาอุตสาหกรรมเพราะจะช่วยลดการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าเมืองได้ นอกจากนี้คูซเน็ตส์ (Kuznets) กล่าวไว้ในปี 1966 ว่าประเทศจะพัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นมาได้ต้องอาศัยแรงงานที่ย้ายถิ่นจากชนบท และสอดคล้องกับแนวคิดของฮาร์รอดและโดมาร์ (Harrod and Domar) การที่ชนบทมีแรงงานส่วนเกิน ในขณะที่เขตเมืองมีการพัฒนาอุตสาหกรรมและมีค่าจ้างสูงกว่าย่อมดึงดูดให้แรงงานในชนบทเข้ามาหางานทำในเมือง (เนาวรัตน์ พลายน้อย, 2530)

2.1.4 แบบจำลองการย้ายถิ่นของโตดาโร (Todaro Migration Model) โตดาโรกล่าวว่าแรงงานจะตัดสินใจย้ายถิ่นจากชนบทเข้าเมืองต่อเมื่อรายได้ที่คาดว่าจะได้รับ (expected income) ต้องมากกว่ารายได้ที่แท้จริง (actual income) ในถิ่นเดิม รวมทั้งต้องคำนึงถึงโอกาสที่จะได้งานทำในเขตเมืองด้วย (Todaro, 1997) สำหรับโอกาสที่ทำงานในเขตเมืองนั้นขึ้นอยู่กับอัตราว่างงานในเมือง (urban unemployment) โตดาโรพบว่าอัตราการย้ายถิ่นจะมากกว่าอัตราการเจริญเติบโตของโอกาสที่จะได้งานทำในเขตเมืองและหากความแตกต่างของรายได้ระหว่างชนบทกับเมืองมีมากขึ้นเท่าใด การย้ายถิ่นระหว่างชนบทและเมืองจะมีต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยตลาดแรงงานในเขตเมืองแบ่งออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคที่เป็นทางการ (formal sector) และภาคที่ไม่เป็นทางการ (informal sector) ภาคที่เป็นทางการประกอบด้วยบริษัท และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ในภาคนี้จะมีการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำที่ถูกกำหนดสภาพแรงงาน สมาคมองค์กรนายจ้าง และภาครัฐบาล ส่วนในภาคที่ไม่เป็นทางการประกอบด้วยสถานประกอบการขนาดเล็กที่มีจำนวนมากกว่าภาคที่เป็นทางการ และการจ้างงานในภาคบริการต่าง ๆ โดยที่ค่าจ้างที่คนงานได้รับจะต่ำกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่ถูกกำหนด แต่ถึง

กระนั้นก็ตามแรงงานเหล่านั้นยินดีที่จะรับค่าจ้างที่ต่ำกว่าระดับ เพราะหวังว่าในอนาคตจะสามารถเปลี่ยนไปทำงานในภาคที่เป็นทางการได้ และแรงงานบางคนแม้ว่ายังไม่ได้ทำงานในเมือง ก็จะไม่อพยพกลับชนบทเพราะการอยู่ในเมืองนั้นมีโอกาสที่จะรับทราบข่าวสารข้อมูลในเขตเมืองได้มากกว่ารวมทั้งมีโอกาสที่จะมีงานทำมากขึ้น

2.2 ทฤษฎีการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ

2.2.1 แนวคิดของทฤษฎีนีโอคลาสสิก : ทฤษฎีมหภาค (Neoclassical : Macro Theory) กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น คือ ความแตกต่างอุปสงค์ และอุปทานของแรงงาน โดยประเทศที่มีแรงงานมาก ค่าจ้างจะค่อนข้างต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่แรงงานน้อย ส่งผลให้แรงงานในประเทศที่มีแรงงานมากอพยพไปทำงานในประเทศที่มีค่าจ้างสูง โดยเฉพาะแรงงานประเภทไร้ฝีมือ เพราะถ้าเป็นแรงงานประเภทที่มีฝีมือ (skilled labor) เช่น ผู้จัดการ หรือช่างเทคนิค แรงงานกลุ่มนี้เป็นแรงงานที่มีทุนมนุษย์ (human capital) สูง แรงงานกลุ่มนี้ถ้ายังทำงานในประเทศของตนก็ยังคงรับค่าจ้างในอัตราสูงอยู่ อย่างไรก็ตามเมื่อขจัดเรื่องความแตกต่างของค่าจ้างได้แล้ว จะไม่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานอีกต่อไป นอกจากนี้การเคลื่อนย้ายแรงงานมีฝีมือจะมีแบบแผนในการเคลื่อนย้ายแรงงานแตกต่างจากแรงงานประเภทไร้ฝีมือ

2.2.2 แนวคิดเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก : ทฤษฎีจุลภาค (Neoclassical economics : Micro Theory) เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงการการย้ายถิ่นเป็นการมองในระดับปัจเจกชนเป็นหลัก (Sjaastad, 1962; Todaro, 1969, 1976, 1980; Todaro and Maruszko, 1987) แรงงานจะตัดสินใจย้ายถิ่นหรือไม่นั้น แรงงานจะมีการเปรียบเทียบระหว่างต้นทุนและผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับก่อน หากแรงงานประเมินแล้วว่าถิ่นที่จะย้ายไปอยู่ใหม่นั้นได้รับผลตอบแทนสุทธิมีค่าเป็นบวก ก็จะมีย้ายเข้าไปในพื้นที่นั้น นอกจากนี้แรงงานที่ย้ายถิ่นไปต่างประเทศนั้นถือได้ว่าเป็นการลงทุนด้านทรัพยากรมนุษย์ให้แก่ตนเอง เพราะทำให้ตนเองมีทักษะใหม่ และความชำนาญที่ได้จากประสบการณ์ในต่างประเทศ ขณะเดียวกันแรงงานจะต้องมีการฝึกฝนภาษาเพื่อเตรียมตัวให้พร้อมก่อนไปทำงานในต่างประเทศ ส่วนนี้ถือว่าเป็นต้นทุนอย่างหนึ่ง นอกเหนือจากค่าใช้จ่ายที่เสียไประหว่างการเดินทาง ค่าใช้จ่ายอาหารและที่พักขณะหางาน ตลอดจนต้นทุนทางด้านจิตใจ อันเนื่องจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่โดยจะต้องตัดความผูกพันที่อยู่ในถิ่นเดิมออกไป

2.2.3 ทฤษฎีระบบโลก (World systems theory) Massey (1989) กล่าวว่า การย้ายถิ่นระหว่างประเทศเกิดจากกระบวนการพัฒนาระบบทุนนิยมของโลกที่ไม่มีความสมดุล ประเทศที่มีทุนนิยมก้าวหน้า จะเป็นประเทศที่ดูแลระบบเศรษฐกิจโลก ดูแลปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน วัตถุดิบ และแรงงานของประเทศอื่น ๆ และคอยควบคุมทรัพยากรเหล่านั้นอันหมายรวมถึงกระแสการย้ายถิ่นระหว่างประเทศด้วย สำหรับในเรื่องที่ดินนั้นประเทศทุนนิยมก้าวหน้าจะถ่ายทอดกระบวนการผลิตแบบสมัยใหม่ไปยังประเทศที่ล้าหลังกว่า ทำให้เกษตรกรละเลิกวิธีการที่ใช้แบบแผนการผลิตแบบดั้งเดิมไป เช่น การใช้ปุ๋ย การใช้ยาปราบศัตรูพืช หรือการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนและสัตว์ ส่งผลให้เกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีความรู้ต้องละทิ้งถิ่นฐานและอพยพไปหางานทำในพื้นที่อื่น ส่วนในเรื่องวัตถุดิบที่ต้องใช้ในกระบวนการอุตสาหกรรมนั้น ผู้อยู่ในชนบทก็จะได้รับค่าตอบแทนจำนวนหนึ่งที่อยู่ในอัตราต่ำไม่คุ้มกับทรัพยากรที่ถูกทำลาย ทำให้เกิดการบ่อนทำลายรูปแบบเดิมทางสังคมและเศรษฐกิจ กลายเป็นสังคมที่เห็นแก่เงินเป็นสำคัญ ผู้ที่ได้รับค่าตอบแทนจะมีแนวคิดใหม่

โดยคิดในเรื่องส่วนตัว และผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับเท่านั้น และเมื่อใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นหมดไปก็จะต้องมีการเคลื่อนย้ายแรงงานไปหาถิ่นในแหล่งอื่น รวมทั้งการย้ายถิ่นระหว่างประเทศโดยไม่มี ความผูกพันกับสังคมเดิม นอกจากนี้ประเทศทุนนิยมก้าวหน้าจะขยายเครือข่ายการผลิตของตนไปยังประเทศที่มีความก้าวหน้าน้อยกว่า โดยอาศัยประโยชน์ในเรื่องอัตราค่าจ้างต่ำ และใช้ประเทศเหล่านั้นเป็นฐานในการส่งออก (export processing zone)

จากการทบทวนทฤษฎีการย้ายถิ่น ทั้งการย้ายถิ่นภายในประเทศ และ การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ จะเห็นได้ว่าสาเหตุที่ทำให้ผู้คนย้ายถิ่นออกไปไม่ว่าจะเป็นการย้ายถิ่นในประเทศหรือการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ มักจะมาจากสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ สาเหตุในเรื่องปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานที่ย้ายถิ่นจากเขตชนบทไปสู่เขตเมือง หรือจากประเทศที่ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจด้อยกว่าไปยังประเทศที่มีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจสูงกว่า และหากพิจารณาในรายละเอียดลงไปแล้วพบว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นได้ดังแนวคิดของราเวนสไตน์และลีที่ หรือแนวคิดของ Lewis-Renis-Fei ที่เน้นให้น้ำหนักงานส่วนเกินจากสาขาเกษตรกรรมมาใช้ประโยชน์ในสาขาอุตสาหกรรม หรือ โทดาโรที่เน้นให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อมในชนบทเพื่อสกัดกั้นการย้ายถิ่น ตลอดจนทฤษฎีตลาดแรงงานทวิลักษณ์ และทฤษฎีระบบโลกที่อธิบายว่าเมื่ออุตสาหกรรมของประเทศเจริญก้าวหน้ามากๆ จะทำให้ประเทศเกิดการขาดแคลนแรงงานทำให้ถึงจุด ๆ หนึ่งที่ต้องนำเข้าแรงงานต่างชาติ

3. การพัฒนาอุตสาหกรรมไทยกับกลยุทธ์ที่ใช้ในการพัฒนา

ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มต้นจากการใช้นโยบาย **Thailand 1.0** ที่เน้นเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม โดยสินค้าออกในขณะนั้นของไทย คือ ข้าว ยาง ดีบุก และไม้สัก จนกระทั่งประเทศไทยมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้เลือกใช้กลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าว่าเป็นจุดเริ่มต้นของ **Thailand 2.0** เหตุผลที่เลือกใช้กลยุทธ์นี้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น Akira Suehiro (1989) ได้อธิบายถึงสาเหตุในเรื่องนี้ว่าการดำเนินนโยบายยุคจอมพลสฤษดิ์ นั้นมีนโยบายที่ยึดชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์เป็นหลัก เน้นเสถียรภาพทางการเมืองควบคู่กันไปกับเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดแนวความคิดที่จะพึ่งพาตนเองมากขึ้นโดยเฉพาะการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าขึ้นมาใช้เอง เพราะอย่างน้อยก็มีตลาดในประเทศรองรับเงินลงทุนที่ใช้จำนวนไม่มาก อีกทั้งเทคโนโลยีอยู่ในระดับที่พอจะรับได้ ครั้นต่อมาเมื่อดำเนินกลยุทธ์นี้ไปได้สักระยะหนึ่ง ผลปรากฏว่ามีปัญหาตามมาหลายประการ โดยปัญหาที่เกิดขึ้นได้แก่ความจำกัดของตลาดภายใน ปัญหาการขาดดุลการค้า และปัญหาการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นในอัตราต่ำ (บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2535) ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่สามได้มีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นมาใหม่ โดยถือว่าในแผนฯ ฉบับนี้เป็นยุคเริ่มต้นของอุตสาหกรรมส่งออก กลยุทธ์นี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก มีการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต การจัดการและการตลาดอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สินค้าเกิดความได้เปรียบ (สมศักดิ์ แต่มบุญเลิศชัย, 2526)

ต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ห้า รัฐบาลเห็นความสำคัญที่จะพยายามพึ่งตนเองให้มากที่สุด ได้สนับสนุนให้มีอุตสาหกรรมพื้นฐานขึ้นในประเทศในบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจ ,

2525) ถือว่าเป็นยุคเริ่มต้นของอุตสาหกรรมพื้นฐาน หรือเป็นจุดเริ่มต้นของ **Thailand 3.0** แต่ผลผลิตของอุตสาหกรรมนี้ก็ไม่ได้เกิดขึ้นในทันที จะต้องใช้ระยะเวลาในการจัดเตรียมในการวางโครงการนับแต่การศึกษาแผนแม่บท การศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้น การจัดเตรียมพื้นที่โดยการสร้างสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยที่ก้าวหน้าขึ้นตามลำดับประกอบกับประเทศไทยเป็นประเทศที่มีแรงงานมาก ทำให้เงินทุนจากต่างประเทศหลั่งไหลเข้าประเทศเป็นจำนวนมากพร้อมนี้ประเทศไทยเองก็ได้รับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาด้วย จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่หกนับว่าเป็นยุคเริ่มต้นอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เริ่มต้นจากการที่ประเทศในกลุ่ม G-7 สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมันตะวันตก ญี่ปุ่น อิตาลี และแคนาดาได้ตกลงร่วมมือกันเพื่อแก้ไขความไม่สมดุลทางการค้าระหว่างประเทศโดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่นที่ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกันญี่ปุ่นต้องการที่จะรักษาส่วนแบ่งการตลาดของตนไว้จึงต้องโยกย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศที่มีค่าแรงต่ำ (บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2535) ทำให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์จากการย้ายฐานการผลิตรถยนต์ยี่ห้อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นฮอนด้า โตโยต้าและมิตซูบิชิ ส่งผลให้อุตสาหกรรมสนับสนุนประเภทชิ้นส่วนรถยนต์เกิดขึ้นตามมาเป็นจำนวนมาก (สมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์, 2539) แต่กระนั้นก็ตามอุตสาหกรรมประเภทที่ใช้แรงงานมากก็ยังคงมีความสำคัญอยู่ โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่หกและฉบับที่เจ็ด ประกอบกับในช่วงนี้ภาวะเศรษฐกิจของไทยรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก มีการขยายการลงทุนอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดภาวะการขาดแคลนแรงงาน นักลงทุนจึงหันมาจ้างแรงงานต่างชาติเพราะสามารถนำเข้าได้ง่ายแล้วปลดออกง่าย ผลจากการที่นักลงทุนชาวต่างชาติต่างหลั่งไหลเข้ามาลงทุนในประเทศไทยมากขึ้นเอง ทำให้ประเทศไทยได้เปลี่ยนโฉมหน้าการผลิตอุตสาหกรรมจากเดิมที่เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมากมา เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีมากขึ้น

ในช่วงที่เศรษฐกิจขยายตัวนั้นกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปิดกว้าง มีการหลั่งไหลของทุนและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนในประเทศ ค่านิยมในเรื่องวัตถุนิยม ปัจเจกนิยม สุขนิยม และสากลนิยม ได้เข้ามาแทนที่ค่านิยมดั้งเดิมที่เน้นการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ความเป็นอยู่อย่างพอเพียง การมีครอบครัวที่อบอุ่น และท้องถิ่นนิยม (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2559) ดังนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่แปดได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาจากเดิมที่มุ่งการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียวมาเน้นให้คนเป็นศูนย์กลาง โดยการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือที่ทำให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเท่านั้นแต่ไม่ใช่เป้าหมายสุดท้ายและการขับเคลื่อนโดยใช้กลยุทธ์ Thailand 3.0 ทำให้อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยอยู่ที่ร้อยละ 7-8 จนมีการคาดหมายว่าประเทศไทยจะก้าวสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ เฉกเช่นเดียวกับประเทศเกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮองกง และสิงคโปร์ แต่ประเทศไทยก็มาประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นในประเทศก่อน ในปี 2540 ทำให้อุตสาหกรรมหลายประเภท รวมทั้งภาคเศรษฐกิจก็ได้รับผลกระทบนี้เช่นกัน ทำให้ประเทศไทยได้ตระหนักถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมในครัวเรือนขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งรู้จักกันดีในนามสินค้า OTOP (หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์)

แม้ว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยได้มีการพัฒนาตลอดมา นั้นการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบ Thailand 3.0 เป็นโมเดลการพัฒนาที่ค่อนข้าง “เปราะบาง” เป็นการเร่งการเจริญเติบโต เพื่อไล่กวาดให้ทันประเทศที่พัฒนาแล้ว วิธีการที่ใช้แบบ “มั่งง่าย” การพัฒนาไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของการมีฐานรากที่มั่นคง ” เป็นการเติบโตแบบรากแขนง เทคโนโลยี

และทุนของต่างชาติที่นำเข้ามาไม่มีกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีอย่างจริงจัง ขาดการสะสมทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทุนมนุษย์ ประเทศไทยจึงถูกมองเป็น “ประเทศที่ดูเหมือนทันสมัย แต่ไม่พัฒนา” การที่ไม่มีฐานรากที่แข็งแกร่งของตนเอง ไม่มีภูมิคุ้มกันที่เพียงพอ พึ่งพิงกับโอกาสของการลงทุนจากต่างประเทศเป็นหลัก (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2559)

ในโมเดล Thailand 4.0 ที่อยู่ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 นั้นจะมีการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจจากการพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิตภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม (Innovation Drive Economy) อันได้แก่ การเปลี่ยนจากการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ไปสู่สินค้าเชิงนวัตกรรม การเปลี่ยนจากการขับเคลื่อนด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม และการเปลี่ยนจากเน้นการผลิตสินค้าไปสู่การเน้นภาคบริการ เพื่อให้ประเทศไทยก้าวพ้นจากกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) ไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง ทั้งนี้จะอาศัยกลไกการขับเคลื่อนความมั่งคั่ง (Engines of Growth) 3 กลไก คือ 1) กลไกขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ที่เน้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบประชารัฐ มีการบริหารจัดการสมัยใหม่ สร้างคลัสเตอร์ทางด้านเทคโนโลยี พัฒนาขีดความสามารถด้านการวิจัยและพัฒนา พัฒนาโมเดลธุรกิจ การร่วมทุนระหว่างรัฐและเอกชนในโครงการขนาดใหญ่ และการบ่มเพาะธุรกิจด้านเทคโนโลยี 2) กลไกการขับเคลื่อนด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การสร้างคลัสเตอร์เศรษฐกิจระดับกลุ่มจังหวัด การพัฒนาเศรษฐกิจระดับฐานรากในชุมชน การส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการทำธุรกิจ การส่งเสริมและสนับสนุนให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแข่งขันได้ในเวทีโลก และการสร้างแรงงานที่มีทักษะความรู้ด้านเทคโนโลยี 3) กลไกการขับเคลื่อนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นกลไกที่มุ่งเน้นการใช้พลังงานทดแทน และพัฒนากระบวนการผลิตให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด โดยเปลี่ยนหลักคิดในเรื่อง “ความได้เปรียบเรื่องต้นทุน (Cost Advantage)” มาเป็น “ประโยชน์ที่ได้รับจากการลดความสูญเสียที่เกิดขึ้นทั้งระบบแทน (Lost Advantage)” (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2559)

4. การย้ายถิ่นบนเส้นทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทย

กรณีประเทศไทยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นหากพิจารณาการย้ายถิ่นของประเทศไทยเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น จากรายงานการสำรวจการย้ายถิ่นของสำนักงานสถิติแห่งชาติตั้งแต่ปี 2508-2543 ดังตารางที่ 1 พบว่ารูปแบบของการย้ายถิ่นจะแบ่งออกเป็น 8 รูปแบบด้วยกัน คือ 1) การย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง 2) การย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง 3) การย้ายถิ่นจากต่างประเทศสู่เมือง 4) การย้ายถิ่นที่ไม่ทราบแหล่งต้นทางสู่เมือง 5) การย้ายถิ่นจากชนบทสู่ชนบท 6) การย้ายถิ่นจากเมืองสู่ชนบท 7) การย้ายถิ่นจากต่างประเทศสู่ชนบท และ 8) การย้ายถิ่นที่ไม่ทราบแหล่งต้นทางสู่ชนบท โดยรูปแบบการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนที่มีรูปแบบความสัมพันธ์กับกลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยไปอย่างมากดังจากงานวิจัยต่าง ๆ ที่ปรากฏ

ตารางที่ 1 รูปแบบการย้ายถิ่นประเทศไทยปี 2508-2543

หน่วย : ร้อยละ

รูปแบบ	2508-2513	2518-2523	2528-2533	2538-2543
1.เมืองสู่เมือง	8.9	17.2	13.5	20.4
2.ชนบทสู่เมือง	10.5	14.3	18.4	27.0
3.ต่างประเทศสู่เมือง	-	-	-	2.2
4.ไม่ทราบ-สู่เมือง	3.6	3.3	4.1	3.8
5.ชนบทสู่ชนบท	62.6	52.0	40.9	28.4
6.เมืองสู่ชนบท	5.4	9.4	12.6	12.4
7.ต่างประเทศสู่ชนบท	-	-	-	2.4
8.ไม่ทราบสู่ชนบท	9.0	3.8	10.5	3.4
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2535 และ 2544

สำหรับกรณีประเทศไทยนั้นหากวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างโมเดลในการพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาประเทศ จะเห็นว่าการย้ายถิ่นในช่วงที่ประเทศยังใช้โมเดล Thailand 1.0 ที่เน้นการผลิตแบบการเกษตรแบบดั้งเดิม รูปแบบการย้ายถิ่นจะเป็นไปในรูปแบบของการย้ายถิ่นจากชนบทไปสู่ชนบทดังปรากฏในตารางที่ 1 โดยการย้ายถิ่นจากชนบทสู่ชนบทในช่วงปี 2508-2513 มีอัตราส่วนแบ่งสูงถึงร้อยละ 62.6 เมื่อเทียบกับรูปแบบการย้ายถิ่นรูปแบบอื่น

ๆ เนื่องจากในยุค Thailand 1.0 เกษตรกรต้องการเพิ่มผลผลิตในครัวเรือนให้สูงขึ้น รวมทั้งสินค้าที่ส่งออกของประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวสินค้าเกษตรและสินค้าแปรรูปเกษตร วิธีการที่จะเพิ่มผลผลิตได้ คือ การขยายพื้นที่การเพาะปลูกให้เพิ่มขึ้นโดยการบุกรุกถางพงในพื้นที่ป่าต่าง ๆ รวมทั้งในเขตพื้นที่ป่าสงวน อย่างไรก็ตามการย้ายถิ่นจากชนบทสู่ชนบทเมื่อเทียบกับการย้ายถิ่นในรูปแบบอื่น ๆ เริ่มลดความสำคัญลงตามลำดับในช่วงระยะเวลาต่อมา โดยมีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ พื้นที่ที่เป็นเขตพื้นที่ป่าไม้ของไทยลดลง* และร้อยละประชากรในเขตเมืองที่สูงขึ้น[†] อันเป็นผลอันเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม และการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบอื่น ๆ

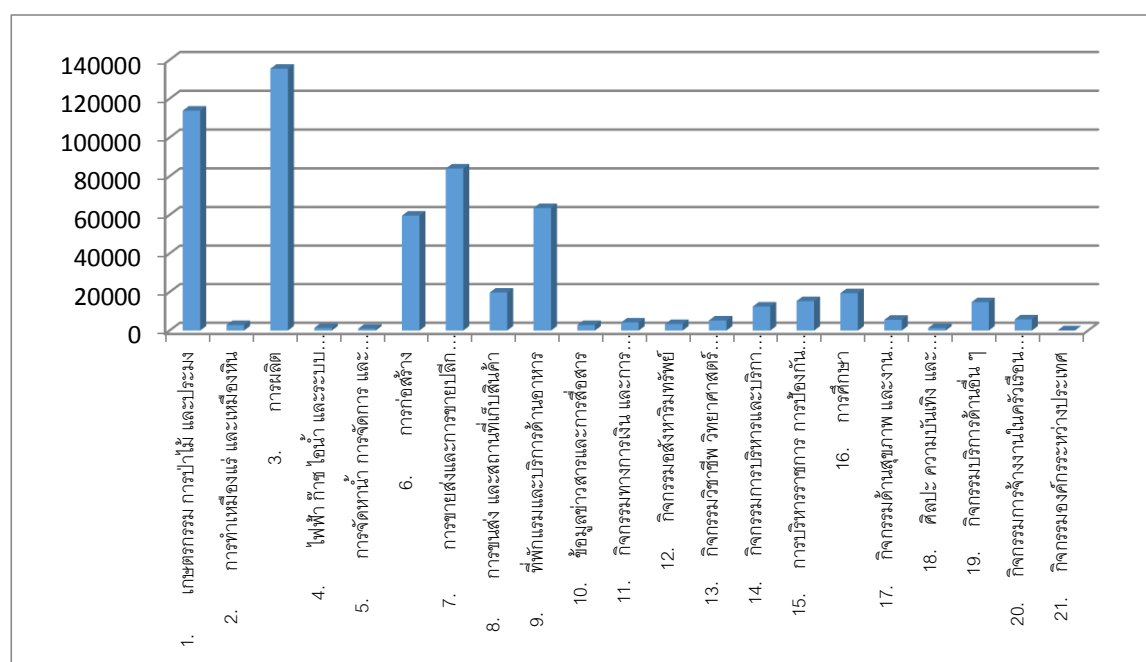
เมื่อประเทศมีการพัฒนาโดยใช้โมเดล Thailand 2.0 ที่เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมากรูปแบบการย้ายถิ่นจะเป็นการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองมากขึ้น ดังตัวเลขที่แสดงให้เห็นสัดส่วนของการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองที่มีสัดส่วนสูงขึ้นตามลำดับ จากในปี 2508-2513 ที่มีสัดส่วนร้อยละ 10.5 มาเป็นร้อยละ 27.0 ในปี 2538-2543 ซึ่งมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับการย้ายถิ่นจากชนบทมาสู่ชนบทที่มีสัดส่วนลดเหลือเพียงร้อยละ 28.4 ในช่วงเวลาดังกล่าว โดยสาเหตุที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง คือ ได้แก่รายได้เดิมต่ำ การว่างงานนอกฤดูกาลเกษตร ภัยธรรมชาติ การขาดแคลนที่ดิน ความเจริญของเมือง การศึกษา การขยายตัวของอุตสาหกรรม (ประดิษฐ์ ชาสมบัติ, 2513) ส่วนการศึกษาของอภิชาติ (Aphichat Chamrathirong, 1976:171-174) พบว่า การย้ายถิ่นภายใน 5 ปี ไม่ว่าจะเป็นอัตรา การย้ายถิ่นเข้า อัตราการย้ายถิ่นออก อัตราการย้ายถิ่นรวม และอัตราการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ ล้วนแต่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับดัชนีทางเศรษฐกิจและสังคม (โดยวัดจากความเมืองระดับอุตสาหกรรม การศึกษา ค่าคะแนนการมีของใช้สมัยใหม่) นอกจากนี้จากรายงานการสัมมนานโยบายย้ายถิ่นในประเทศไทยของสถาบันวิจัยประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล (2523) พบว่าสาเหตุหลักที่ทำให้คนไทยย้ายถิ่นมาจากสาเหตุดังนี้คือ ความไม่มั่นคงในอาชีพเกษตรกรรม ขนาดของประชากรที่มีจำนวนมากในเขตชนบท แรงดึงดูดของสภาพเศรษฐกิจในเขตเมืองไม่จะเป็นความสะดวกสบายของวิถีชีวิต ความก้าวหน้าในการทำงาน ความสะดวกของการคมนาคม การเป็นแหล่งศูนย์กลางการค้า การศึกษาและอุตสาหกรรม และความแตกต่างระหว่างค่าจ้างในเขตชนบทและเขตเมือง และเมื่อทำการศึกษาใหม่ในปี 2538 พบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจยังเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น โดยปัจจัยทางครอบครัวจะมีส่วนสำคัญในการช่วยตัดสินใจว่าจะย้ายไปอยู่ที่ใด โดยผู้ย้ายถิ่นทั้งหญิงและชายที่ย้ายเข้ามากรุงเทพฯ เพราะในถิ่นต้นทางไม่มีงานให้ทำ แต่ถ้าย้ายไปถิ่นอื่นจะเป็นเหตุผลเนื่องจากความต้องการเปลี่ยนงานเป็นสำคัญ โดยผู้ชายที่ย้ายถิ่นมักจะชอบทำงานในโรงงานภาคอุตสาหกรรมมากกว่า ในขณะที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ชอบทำงานในภาคบริการ สอดคล้องกับการศึกษาของศรีนยา บุคณาค และเสาวภา ชัยมุสิก (2528) พบว่าปัจจัยผลักดันที่ทำให้มีการย้ายถิ่นออก คือ การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วในท้องถิ่นต้นทาง การมีเนื้อที่เพาะปลูกจำกัด การขาดความอุดมสมบูรณ์ในเนื้อที่เพาะปลูก และความยากจนของตัวผู้ย้ายถิ่นเอง ส่วนปัจจัยดึงดูดที่ทำให้มีการอพยพย้ายถิ่นเข้าไปในกรุงเทพฯ มาก เนื่องมาจากการขยายตัวของ

* จากข้อมูลสารสนเทศกรมป่าไม้ ปี 2559 พบว่าพื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยในปี 2489 มีอยู่ประมาณร้อยละ 54 ของพื้นที่รวมทั้งประเทศหรือราว ๆ 171 ล้านไร่ แต่ในปี 2559 พื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยเหลืออยู่เพียงร้อยละ 3 เท่านั้น

[†] จากข้อมูลสำมะโนประชากร พ.ศ.2503 และสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2513-2543 ที่ร้อยละประชากรเมืองในปี 2503 เท่ากับร้อยละ 12.5 และเพิ่มเป็นร้อยละ 31.1 ในปี 2543

ภาคอุตสาหกรรม การศึกษาของสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2529) อธิบายว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะด้านอุตสาหกรรมทำให้เกิดการดึงดูดประชากรให้ย้ายถิ่นเข้ามาในเขตเมืองของจังหวัดและเขตปริมณฑล แรงงานจากชนบทที่เคลื่อนย้ายเข้าสู่เมืองมีประโยชน์ต่อภาคอุตสาหกรรมเป็นอย่างมาก

การย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองยังคงมีอย่างต่อเนื่องแม้ว่าประเทศได้มีการพัฒนาโดยใช้โมเดล Thailand 3.0 แล้วก็ตาม แต่ในบางช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจเกิดการถดถอย เช่น ในช่วงปี 2540 พบว่าแรงงานบางส่วนได้มีการอพยพกลับไปสู่ชนบทมากขึ้น (พิจารณาได้จากสัดส่วนของการย้ายถิ่นในช่วงดังกล่าวสูงขึ้นถึงร้อยละ 12.4 และเมื่อภาวะเศรษฐกิจในเมืองเริ่มฟื้นตัว แรงงานเหล่านี้ก็จะย้ายถิ่นกลับไปสู่เมืองอีก นอกจากนี้ผลจากการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ เช่น โครงการการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก ที่มียุทธศาสตร์ที่จังหวัดชลบุรี และระยองนั้นนับว่าทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายจากเมืองไปสู่เมืองเพิ่มมากขึ้น (พิจารณาจากสัดส่วนของการย้ายถิ่นที่มีแนวโน้มของการย้ายถิ่นจากเมืองสู่เมืองมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจากสัดส่วนร้อยละ 8.9 ในช่วงปี 2508-2513 มาเป็นร้อยละ 20.4 ในช่วงปี 2538-2534 นอกจากนี้หากพิจารณาจากการทำงานของผู้อพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ แล้วในปี 2559 ดังภาพประกอบ 3 พบว่าสาขาการผลิตในส่วนอุตสาหกรรมโรงงานมีจำนวนผู้อพยพย้ายถิ่นสูงที่สุดรองลงไป คือ สาขาเกษตรและสาขาบริการต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยว การค้าส่งและค้าปลีก ต่าง ๆ เป็นต้น

ภาพประกอบ 3 จำนวนผู้อพยพย้ายถิ่นที่เข้ามาทำงานในสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560

การย้ายถิ่นระหว่างประเทศของไทยนั้นมามีมานานแล้ว มีทั้งผู้อพยพเข้าประเทศและผู้อพยพออกไปต่างประเทศ หากย้อนไปนับแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งในยุคนั้นเป็นยุคที่พลเมืองของประเทศยังมีจำนวนน้อยอยู่ และเป็นยุคที่ประเทศ

เพื่อก่อสร้างบ้านเมืองใหม่จำเป็นต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก ซึ่งในยุคนั้นมีแรงงานจีนอพยพเข้ามาในเมืองไทยเป็นจำนวนมาก ประมาณว่าชาวจีนที่อพยพเข้ามาในเมืองไทยช่วงปี พ.ศ.2429-2460 มีจำนวนถึง 45,000 คน (Shinner, 1957:61) โดยสาเหตุสำคัญที่คนจีนเหล่านี้อพยพเข้ามาเนื่องจากปัจจัยดึงดูด นับแต่การที่ค่าจ้างในเมืองไทยสูงกว่าประเทศอื่น ๆ จนเป็นสิ่งที่นักธุรกิจชาวต่างชาติออกมาวิจารณ์ และปัจจัยผลักดันอันเนื่องจากปัญหาทางด้านการเมืองและปัญหาประชากรในประเทศจีนที่มีจำนวนมาก ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการขาดแคลนอาหาร และจีนอพยพเหล่านี้ตัดสินใจที่จะตั้งรกรากบนพื้นแผ่นดินไทยเป็นการถาวรในระยะต่อมา แรงงานเหล่านี้ที่เข้ามามักจะเป็นแรงงานประเภทกึ่งฝีมือและด้อยฝีมือ โดยมีปัจจัยหลักที่ดึงดูดให้แรงงานเหล่านี้เข้ามาทำงานคือ การแสวงหาโอกาสในการทำงาน และค่าจ้างที่สูง (วรวิทย์ เจริญเลิศ, 2538:281) ส่วนปัจจัยผลักดันที่ทำให้แรงงานเหล่านี้ได้เดินทางเข้าสู่ประเทศไทยคือปัจจัยทางเศรษฐกิจ เพราะกลุ่มคนเหล่านี้เมื่ออยู่ในประเทศตนจะมีอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นเกษตรกรรมแบบยังชีพ และมีการว่างงานตามฤดูกาล ทำให้รายได้ไม่เพียงพอในการดำรงชีพประกอบกับขนาดครอบครัวที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ แม้ว่าบางคนจะทำอาชีพรับจ้างแล้วก็ไม่เพียงพอ (กุศล สุนทรธาดา, 2539:320) นอกจากนี้จากการศึกษาของ Jerrold W. Hugue (2557) พบว่าแรงงานต่างชาตินับวันจะมีจำนวนมากขึ้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานที่ใช้ทักษะฝีมือต่ำ ดังตัวเลขการประมาณการต่างชาตินักในประเทศไทยที่มาจากประเทศเพื่อนบ้านในเดือน กรกฎาคม 2556 คือ เมียนมาร์ 778,258 คน 89,618 คน และ 31,782 คนตามลำดับ จากจำนวนจำนวนผู้ย้ายถิ่นที่มีใบอนุญาตทำงานทั้งหมด 899,658 คน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นส่วนหนึ่งดึงดูดให้แรงงานต่างชาติดำเนินเข้ามา

ส่วนกรณีแรงงานไทยอพยพไปทำงานต่างประเทศนั้นจะแยกเป็น 2 กรณี คือ กรณีของการอพยพออกของแรงงานที่เรียกว่า ชนชั้นมันสมอง (Brain Drain) กับแรงงานประเภทที่ใช้กำลังในการทำงานมากกว่าหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าแรงงานไร้ฝีมือ ตลอดจนแรงงานประเภทกึ่งฝีมือ ในช่วงปีพ.ศ.2508-2523 ประเทศไทยประสบปัญหา Brain drain เข้าไปอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกามากที่สุด ได้แก่ นักเรียนไทยส่วนหนึ่งที่ไปศึกษาในต่างประเทศแล้วไม่ได้เดินทางกลับประเทศไทยหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว และพวก train brain drain คือแรงงานระดับสูงที่อพยพไปทำงานต่างประเทศ เช่น แพทย์ พยาบาล (เนาวรัตน์ พลายน้อย, 2530 : 237) โดยจากงานวิจัยของสมชาย เทพพนา (2525:108-109) พบว่าการอพยพของแพทย์ส่วนใหญ่มีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาต่อ และอีกส่วนหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญคือความแตกต่างของรายได้ที่ได้รับ ส่วนการย้ายถิ่นของแรงงานไร้ฝีมือและกึ่งฝีมือมีนั้น กระแสการย้ายถิ่นระหว่างประเทศของคนไทยเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงปี พ.ศ.2516 โดยมีจุดมุ่งหมายไปทำงานในประเทศแถบตะวันออกกลาง ประเทศซาอุดีอาระเบียเป็นประเทศที่รองรับตลาดแรงงานไทยมากที่สุด ในระหว่างปี พ.ศ. 2516-2532 มีแรงงานไปทำงานในตะวันออกกลางเป็นจำนวนเกือบ 5 แสนคน (นิคม จันทรวิฑูร, 2539:2) จนกระทั่งในทศวรรษ 1990 การย้ายถิ่นระหว่างประเทศเปลี่ยนเป็นการมุ่งหน้าไปยังประเทศใกล้ ๆ แถบเอเชียที่เอง โดยเฉพาะญี่ปุ่น ไต้หวัน (ภาวดี ทองอุไทย, 2537:1390) ปัจจุบันแรงงานไทยมีการกระจายตัวไปทำงานในภูมิภาคอื่นมากยิ่งขึ้น (Jerrold W. Hugue, 2557) ไม่ว่าจะเป็นเอเชีย ตะวันออกกลาง แอฟริกา ยุโรป อเมริกา และออสเตรเลีย แต่สัดส่วนของตลาดแรงงานที่สำคัญก็คงอยู่ในทวีปเอเชีย อันได้แก่ ไต้หวัน เกาหลีใต้ อิสราเอล ญี่ปุ่น และสิงคโปร์ เป็นต้น(กรมการจัดหางาน, 2560) และการทำงาน

ของคนไทยที่ไปทำงานต่างประเทศนั้นมีสาเหตุหลักอันเนื่องมาจากรายได้เป็นสำคัญ โดยรายได้ที่ได้รับจะมีรายได้สูงกว่าการทำงานในประเทศ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่าปัจจัยที่เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นภายในประเทศและการย้ายถิ่นระหว่างประเทศโดยเฉพาะประเทศไทย เป็นผลส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญที่ทำให้ไทยได้รับผลของการเปลี่ยนแปลงจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดจากความสำเร็จของระบบทุนนิยมที่ผลต่อการเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาเข้าสู่ประเทศไทยทั้งในรูปของการลงทุนทางตรงและการลงทุนทางอ้อมจากต่างประเทศ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมากประเภทแรงงานไร้ฝีมือและกึ่งฝีมือ ก่อให้เกิดความต้องการแรงงานดังกล่าวจำนวนมาก มีการอพยพของชาวชนบทเข้าสู่เขตเมือง หรือมีการจ้างแรงงานต่างชาติเข้ามาใช้ประโยชน์ในสาขาที่ขาดแคลนแรงงาน การย้ายถิ่นกลับสู่เขตชนบท หรือการย้ายถิ่นจากเมืองหนึ่งไปสู่อีกเมืองหนึ่งและการเปลี่ยนแปลงการย้ายถิ่นยังคงเปลี่ยนไปตามกระแสของการพัฒนานั่นเอง

5. สรุป และข้อเสนอแนะ

จากการทบทวนวรรณกรรมของแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว และได้สรุปไปบางส่วนโดยมุ่งชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานย้ายถิ่นกับอุตสาหกรรมว่าจะเป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการย้ายถิ่นภายในประเทศที่มีกระแสการย้ายถิ่นในสองภาคส่วนคือชนบทและเมือง หรือการย้ายถิ่นระหว่างประเทศที่มีกระแสการย้ายถิ่นระหว่างระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ แต่อย่างไรก็ตามการที่ผู้ย้ายถิ่นตัดสินใจย้ายถิ่นนั้นมิได้เกิดจากปัจจัยด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมเพียงปัจจัยเดียวอย่างเดียว ยังมีปัจจัยอื่นที่เป็นปัจจัยดึงดูดและปัจจัยผลักดันที่มีผลต่อการย้ายถิ่น เช่น โอกาสในการจ้างงาน ความก้าวหน้าในอาชีพการงาน รายได้ที่ดีกว่าจะได้รับเมื่อมีการย้ายถิ่น ความมั่นคงในรายได้ ต้นทุนที่เกิดขึ้นในการย้ายถิ่นทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน ความแตกต่างทางฐานะทางเศรษฐกิจเมื่อเปรียบเทียบกับบุคคลอื่น ระยะทางระหว่างท้องถิ่นต้นทางและปลายทาง บทบาทของครอบครัว เครือข่ายของผู้ย้ายถิ่น และคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ย้ายถิ่น ฯลฯ

สำหรับในส่วนของการข้อเสนอแนะเห็นว่า เมื่อมีการย้ายถิ่นเกิดขึ้นนั้นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นกับท้องถิ่นต้นทางและปลายทางนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญ รวมทั้งระดับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่น โดยเฉพาะการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ ในกรณีของประเทศไทยรัฐบาลควรจะต้องดูแลคุ้มครองแรงงานไทยที่ไปทำงานในต่างประเทศไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้างต่างชาติ หรือถูกหลอกลวงจากบริษัทนายหน้า ขณะเดียวกันแรงงานต่างชาติที่เข้ามาทำงานในรัฐบาลไทยก็ต้องดูแลแรงงานเหล่านั้นทั้งทางกฎหมาย และมนุษยธรรม ทั้งนี้ในกระแสภาวะการณปัจจุบันที่ประเทศไม่ได้อยู่ตามลำพังเพียงประเทศเดียวต่อไป จึงมีความจำเป็นที่ฝ่ายต่างต้องพาสังกันและกัน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมการจัดหางาน. (2560). *สรุปสถานการณ์ไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทยประจำปี 2559*.

<http://www.doe.go.th/prd/overseas/statistic> (สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2561)

กระทรวง.(2559). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)*.

<http://www.oie.go.th/sites> (สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2561)

กิริยา กุลกลการ.(2553). *แรงงานต่างด้าวกับการรักษาความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรม*

เครื่องนุ่งห่มไทย. วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ 28 ฉบับที่ 3 กันยายน 2553.

กุศล สุนทรธาดา.(2539). *กระบวนการพัฒนาใหม่ในการศึกษาระบบการย้ายถิ่นของแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านเข้าสู่*

ประเทศไทย. การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2539, 21-22 พฤศจิกายน 2539.

จรินทร์ เทศวานิช. (2530). “ความหมายและความสำคัญของอุตสาหกรรม” *เอกสารการสอนชุดวิชาทฤษฎี*

และต้นทุนอุตสาหกรรม. นนทบุรี :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ณรงค์ศักดิ์ ธนวิบูลชัย.(2528). “การอุตสาหกรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ” *เอกสารการสอนชุดวิชาทฤษฎี*

การพัฒนาและความจำเป็นทางเศรษฐกิจ.นนทบุรี :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมา

ธิราช.

เนาวรัตน์ พลายน้อย.(2530). *สารศึกษาประชากร*. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอักษรบัณฑิต.

บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2535). *การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย*. กรุงเทพฯ.

ประดิษฐ์ ขาสมบัติ. (2013). *ตลาดแรงงานอุตสาหกรรมภูมิภาค*. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

ภาณี ขนาธิกรณ์. (2537). *แรงงานไทยในต่างประเทศ* ใน สังคมไทย 2537. สำนักงานคณะกรรมการ

พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

ภาวดี ทองอุไทย. (2537). *คนและงานวันพรุ่งนี้ ความท้าทายสำหรับแรงงานอุตสาหกรรมในค.ศ.2000*. การสัมมนา

ทางวิชาการประจำปี 2537 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภัสสร ลิมานนท์ และเพ็ญพร ชีระสวัสดิ์.(2532). *การย้ายถิ่นกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรวิทย์ เจริญเลิศ. (2538). *แรงงานข้ามชาติ มิติทางด้านเศรษฐกิจ แรงงานกับสังคมไทยบนเส้นทางแห่งการพัฒนา*
กรุงเทพฯ: มูลนิธิอารมณ์ พงศ์พงัน.

วิกิพีเดีย. (2561). *การย้ายถิ่นของประชากรโลก*. [https://th.wikipedia.org/wiki/สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2561](https://th.wikipedia.org/wiki/สืบค้นเมื่อ_5_มกราคม_2561).

ศรันยา บุณนาคและเสาวภา ชัยมุสิก. (2526). *การย้ายถิ่นของแรงงานไปยังประเทศสิงคโปร์ตามสัญญาจ้าง ระยะสั้น: สภาพปัญหา ผลกระทบ และสาเหตุ. ประชากรและโครงสร้างการพัฒนาประเทศไทย*. งานวิจัยสนาม สิงหาคม 2525.

สมศักดิ์ แต่มบุญเลิศชัย และศุภจิตร์ มโนพิโมกษ์.(2538). *การกระจายแหล่งอุตสาหกรรมกระจายความ*

เจริญ หรือกระจายมลภาวะ. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2538 คณะ

เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. (2539). *ทิศทางเศรษฐกิจไทยปี 2539 : อุตสาหกรรมไทยหลังปีสุริยคาส*. เอกสาร

ประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2538 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2535). *การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ.2535*. กรุงเทพฯ

_____. (2560). *การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ.2559*. กรุงเทพฯ

สถาบันวิจัยประชากรมหิดล และกองวางแผนทรัพยากรมนุษย์. (2523). *รายงานการสัมมนานโยบายการย้าย*

ถิ่นในประเทศไทย.

อภิชาติ จำรัสฤทธิ์รงค์. (2538). “การย้ายถิ่นในประเทศ” *เอกสารการสอนชุดวิชาประชากรและประชากรวิทยา*.

นนทบุรี:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ภาษาอังกฤษ

Akira Suehiro .(1989). *Capital Accumulation in Thailand 1855-9*. Tokyo: UNESCO The Center for East Asian Cultural Studies.

E.G. Ravenstein.(1885). *The law of Migration*. Journal of the Royal Statistic Society. 48,2 (June 1885).

GoldStein, Sidney. (1967). *Forms of mobility and their policy implication:Thailand and China*

compared” Social Force. Vol. 65, No4.

Jerrold W. Huget.(2557). *การย้ายถิ่นของประเทศไทย ฉบับปี 2557*. คณะทำงานเฉพาะเรื่องแห่ง
สหประชาชาติว่าด้วยการย้ายถิ่นแห่งประเทศไทย.

Kuznet.S. (1965). *Economic Growth of Nations*. Cambridge: Haward University Press.

Lewis, W .Arthur. (1954). *Economic development with unlimited supplies of labour” The*
Manchester School of Economics and Social Studies. 22:139-191.

Lee, E. (1966). *A Theory of Migration*. Demography. 3:47-57.

Massey S. Arango, Hugo, Kouaouci. Pellegrino and Tay loy. (1993). *Theory of International*
Migration : A review and Appraisal. Population and Development Review. No.3
September 1993.

Piore, Michael. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*. Population and
Development Review . Vol. 7, No. 3 (Sep., 1981), pp. 527-529.

Ranis, Gustav and J.C.H. Fei, (1961). *A Theory of Economic Development*. American Economic
Review. 51(4) : 533-563 .

Sjaastad,Larry A. (1962). *The Cost and Return of Human Migration*. Journal of Political Economy.
70(October) :80-93.

Todaro, Michel P.(1976). *Internal Migration in Developing Countries*. Geneva International Labour
Office.

-----.(1997). *Urbanization and rural-urban migration: Theory and Policy*. Economic
Development. Sixth Edition, Harrow-Addison Wesley Longman Limited.

Stark, Odd. J .(1984). *Migration decision making: A review article*. Journal of Development. 14:251-259

84 วารสารเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ 8 (16) : 67 - 83

ปีที่ 8 ฉบับที่ 15 มกราคม -มิถุนายน 2560